

POTRAŽIVANJA IZ RADNOG ODNOSA KROZ SUDSKU PRAKSU

RECEIVABLES FROM EMPLOYMENT THROUGH JUDICIAL PRACTICE

Mitrović Igor | Pravni fakulteta Univerziteta u Kragujevcu, Srbija | adv.igormitrovic@gmail.com

UDK: 347.513
347.9(497.11)

Sažetak

U radu se razmatra pitanje pravne uređenosti sudske zaštite prava iz radnog odnosa i primena materijalnog prava u postupcima te vrste pred sudovima u Republici Srbiji. Obzirom da pravna sigurnost predstavlja jedan od bitnih atributa vladavine prava u pravnom poretku jedne države, pravilna primena materijalnog prava od strane postupajućih sudova opšte i posebne nadležnosti je od presudnog značaja u tom smislu. U radu se poseban akcenat daje na neujednačenost sudske prakse, kao i posledicama koje ta neujednačenost sudske prakse ima za državno pravni poredak uopšte. Kakve su posledice, nejednakog i nedoslednog tumačenja zakona od strane sudova i na koji način je neophodno poštovati osnovne principe na kojima se zasniva pravo na pravično suđenje, nezavisan i nepristrasan sud, koji predstavljaju osnovna načela vladavine prava i pravne sigurnosti svih građana.

Abstract

The paper deals with the issue of legal regulation of judicial protection of labor rights and the application of substantive law in proceedings of this kind before the courts in the Republic of Serbia. Given that legal security is one of the essential attributes of the rule of law in the legal order of a state, proper application of substantive law by acting courts of general and special jurisdiction is of crucial importance in this regard. In the paper, particular emphasis is placed on the inequality of court practice, as well as on the consequences that this inequality of court practice creates for the legal order of the state in general; what are the consequences of unequal and inconsistent interpretation of the law by courts, and in what way it is necessary to respect the basic principles on which the right to a fair trial is based upon, and an independent and impartial tribunal, which represents the basic principles of the rule of law and legal safety of all citizens.

Ključne reči: radni odnosi, sudska praksa, razlika zarada, naknada štete

Key words: labor relations, case law, salary difference, compensation of damages

JEL klasifikacija: K31

Uvod

U mnogobrojnim sudskim postupcima koji se tiču sudsko pravne zaštite prava iz radnog odnosa, pre svega, potraživanja iz radnog odnosa, u dužem vremenskom periodu, svedoci smo sve češće neujednačenosti sudske prakse postupajućih sudova, kada je ova vrsta potraživanja iz radnog odnosa u pitanju.

Svaka odluka poslodavca, konstitutivnog karaktera, kojom se pravno i faktički odlučuje o radnopravnom statusu zaposlenog, pa u skladu sa tim i na njegove zakonom garantovane zarade i primanja, podložna je sudskoj zaštiti.

Tako u većini sudskih postupaka u kojima je kao vrsta spora naznačeno potraživanje iz radnog odnosa, koje ne mora uvek da bude praćeno i rešenjem o otkazu ugovora o radu, tužiocu su, zavisno od toga koju odluku poslodavca osporavaju, u roku od 60 dana (ranijim zakonom 90 dana), petitumom tužbenog zahteva tražili, prvo poništaj rešenja o otkazu ugovora o radu, zatim vraćanje na rad (ukoliko je otkazan ugovor o radu), a onda i naknade zarada sa pripadajućim doprinosima koji im po tom osnovu za sporni period pripadaju.

Imajući u vidu činjenicu da je odredbom člana 196. Zakona o radu propisano da "sva novčana potraživanja iz radnog odnosa zastarevaju u roku od tri godine od dana nastanka obaveze", obično su zaposleni, momentom podnošenja tužbe protiv rešenja o otkazu ugovora o radu ili rešenja načelnika Uprave, kojim se odbija prigovor zaposlenog, koji je izjavljen na rešenje o raspoređivanju, isticali i potraživanje na ime naknade zarada ili razlike u zaradi za sporni period. Kada pominjemo razliku u zaradi, radi se o potraživanju iz radnog odnosa, odnosno, razlici u zaradi koju bi zaposleni ostvario da je ostao na radnom mestu rukovodioca (ili nekom drugom radnom mestu), na kome je radio pre donošenja rešenja o njegovom raspoređivanju na drugo radno mesto, sa nižim koeficijentom zarade.

Predmeti sudskih postupka su često i ostale zarade, naknade zarada i druga primanja koje zaposlenima pripadaju po osnovu radnog odnosa, a koja bliže uređuju odredbe čl. 104.-123. Zakona o radu, ali su ove dve vrste potraživanja najčešće u sudskim postupcima.[1]

Stavovi sudova i zakonska regulativa

Sudovi su, uglavnom, do nekog skorijeg perioda (sada sve ređe), u ovim pravnim situacijama, kada je pitanje blagovremenosti podnetog tužbenog zahteva za izgubljene zarade u pitanju, zauzimali stav da sva potraživanja za koja je protekao rok od tri godine od dana nastanka obaveze, odbijaju po osnovu prigovora zastarelosti druge strane.

Međutim, u poslednje vreme, svedoci smo da pojedini sudovi svojim stavovima i odlukama odstupaju od ovakve prakse, kada su u pitanju potraživanja iz radnog odnosa i periodi na koje se ta potraživanja odnose.

Ovo se pre svega odnosi na stavove sudova koji ovu vrstu potraživanja, na samom početku ili kasnije, u toku postupka, posmatraju ili preinače, u potraživanje na ime naknade štete pozivajući se na odredbu člana 376. Zakona o obligacionim odnosima.[2]

Naime, mnogi sudovi su, kada je ova vrsta potraživanja u pitanju, stali na stanovište "da je nezakonito rešenje o otkazu pravno egzistiralo u pravnom saobraćaju i proizvodilo pravno dejstvo do momenta njegovog poništaja, pa s toga, rok zastarelosti počinje teći od momenta saznanja za učinjenu štetu, odnosno umanjenu-izostavljenu zaradu, a to je dan pravosnažnosti sudske odluke kojom se poništava rešenje poslodavca".

Ovakav stav suda, daje mogućnost tužiocu, prvo, da prilikom samog podnošenja tužbe, tužbenim zahtevom ospori samo zakonitost rešenja poslodavca, a drugo, da nakon pravosnažnosti ove odluke (nekada i nakon 8-9 godina sudskog spora), podnese novu tužbu kojom će tražiti samo

isplatu zarada ili razliku zarada za period za koji je bio udaljen sa posla ili su mu bile umanjene zarade, a koji može biti i duži od tri godine.

Imajući u vidu već pomenutu činjenicu da je odredbom člana 196. Zakona o radu propisano da "sva novčana potraživanja iz radnog odnosa zastarevaju u roku od tri godine od dana nastanka obaveze", u postupcima ove vrste, mora se, pre svega, uzeti u obzir način na koji je postavljen tužbeni zahtev, odnosno, da li tužilac tužbom potražuje isplate izgubljene (razlike) zarade ili naknadu materijalne štete, a posle i samu prirodu potraživanja tužioca?

Obično se tužioci u referatu tužbi obrazlažući svoje tužbene zahteve kojim potražuju zarade iz radnog odnosa, u poslednje vreme pozivaju, pre svega, na odredbe ZOO kojima se uređuje postupak naknade štete, a što sudovi u samom postupku ne samo odobravaju, nego kasnije, na tom principu, i baziraju svoju odluku.

Međutim, ovakav stav sudova sporan je iz više razloga.

Naime, kada je u pitanju tužbeni zahtev radi isplate izgubljene zarade i razlike u zaradi, smatram da se, pre svega, u tom postupku, ima primenjivati pravilo iz odredbe člana 196. Zakona o radu koja propisuje da "sva novčana potraživanja iz radnog odnosa zastarevaju u roku od tri godine od dana nastanka obaveze", kao odredba primarnog zakona koja predstavlja *lex specialis* u odnosu na bilo koje drugo pravilo bilo kog drugog zakona.

Kada je u pitanju naknada štete, onda se imaju primenjivati rokovi zastarelosti iz odredbe člana 376. Zakona o obligacionim odnosima koja propisuje da "potraživanje naknade prouzrokovane štete zastareva za tri godine od kada je oštećenik doznao za štetu i za lice koje je štetu učinilo".

Ovde su sada pitanja pravne prirode, da li se u konkretnom slučaju, ovakvo potraživanje može tretirati kao naknada štete imajući u vidu samu prirodu potraživanja, i da li u tom smislu, kada je dospelost potraživanja u pitanju, rok počinje da teče od dana pravosnažnosti odluke kojom su poništena rešenja poslodavca-tuženog? Nameće se i pitanje, kada je u stvari tužilac saznao za "štetu"? Da li prvog narednog meseca nakon raspoređivanja (otkaza ugovora o radu) kada mu je isplaćena umanjena zarada (obustavljena isplata zarade), ili tek pošto je rešenje tuženog poništeno (ponekad i nakon više od tri godine)? Ovo pre svega, jer je nesporna činjenica da ovakve vrste potraživanja po svojoj prirodi predstavljaju novčano potraživanje iz radnog odnosa.

Kada su potraživanja naknade štete u pitanju, osnovano se, a sledstveno citiranoj odredbi ZOO, postavlja pitanje i kao najbitniji element utvrđuje, prvo, momenat saznanja tužioca za pričinjenu štetu? Zakonodavac je jasno i nedvosmisleno uredio i propisao kada dospeva obaveza naknade štete, i u tom smislu, tu nema nikakvog prostora za neko paušalno i ekstenzivno tumačenje zakona.

Dospelost obaveze naknade štete propisana je odredbom člana 186. ZOO, koja predviđa da se obaveza naknade štete smatra dospelom od trenutka nastanka štete. To dalje znači, da je zakonodavac, za dospelost i nastanak obaveze za naknadu štete odredio isti trenutak. Trenutak nastanka obaveze na naknadu štete i momenat dospelosti za njenu naplatu su potpuno identični, odnosno to je uvek trenutak prouzrokovanja štete. Od tog momenta počinje da teče i rok zastarelosti za ostvarenje prava na naknadu štete. Momentom nastanka štete nastaje obligacionopravni odnos u kome je odgovorno lice dužno da nadoknadi štetu oštećenom (dužnik), a oštećeno lice ima pravo da zahteva njenu naknadu (poverilac). Taj momenat je određen zakonom i stranke nemaju nikakvog uticaja na njega.

Zbog toga, mišljenja sam da se u konkretnom slučaju, kada su predmet sudskog postupka ove vrste potraživanja, imajući u vidu sa jedne strane da su predmet tužbenog zahteva razlike zarada – garantovana zarada, a sa druge strane da je zarada povremeno potraživanje i davanje iz radnog odnosa koje zastareva u roku od tri godine, jedino može primeniti pravilo iz odredbe člana 196. Zakona o radu, kao primarnog zakona, po kojoj sva novčana potraživanja iz radnog odnosa zastarevaju u roku od tri godine od dana nastanka obaveze.

Ovakav pravni stav i shvatanje, zauzeli su mnogi sudovi u Republici Srbiji, koji su na identičan način u ovakvim pravnim stvarima primenili citirane odredbe zakona i za takve svoje odluke dali, na zakonu zasnovano obrazloženje.[3]

Prema pravnom shvatanju Građanskog odeljenja Vrhovnog suda Srbije, pravo na isplatu zarade, razlike zarade, kao i naknade zarade ne zastareva u roku iz člana 373. Zakona o obligacionim odnosima, jer to nisu povremena potraživanja iz člana 372. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima. Dospela pojedinačna davanja zarade, razlike zarade, kao i naknade zarade zastarevaju u roku od tri godine od dospelosti svakog pojedinačnog davanja za period od donošenja Zakona o radu, od kada se u pogledu zastarelosti ovih davanja primenjuje član 123. tog zakona.[4]

Ipak, i pod pretpostavkom da se ovako postavljen tužbeni zahtev tretira kao "šteta", rok zastarelosti je, na osnovu već citirane odredbe ZOO, opet tri godine od momenta nastanka štete. Ali, i pored toga, mnogi sudovi su u ovakvim pravnim stvarima, tretirajući ova potraživanja kao potraživanje na ime naknade štete, doneli drugačije odluke u kojim su rokove zastarelosti tretirali prema odredbama Zakona o obligacionim odnosima kojima je uređeno potraživanje na ime naknade štete.

Tako je na primer, Apelacioni sud u Beogradu stao na stanovište da zastarelost potraživanja naknade štete u vidu izgubljene zarade usled nezakonitog prestanka radnog odnosa počinje teći od dana pravosnažnosti presude kojom je poništeno rešenje.[5]

Sličan stav, u još uvek nepravosnažnoj presudi, zauzeo je i Drugi osnovni sud u Beogradu, kada je u parnici radi isplate zarada, stao na stanovište, da istaknuti prigovor zastarelosti potraživanja tužene strane nije od uticaja u konkretnoj pravnoj stvari, jer u ovoj pravnoj situaciji primenjuje se rok zastarelosti na naknadu štete iz čl.376 ZOO, a isti rok počinje da teče od dana pravosnažnosti odluke kojom su poništene nezakonite odluke poslodavca o prestanku radnog odnosa.[6]

Na ovaj način se, pre svega, kao posledica različite i nedosledne primene i tumačenja zakona od strane sudova, ozbiljno dovodi u pitanje položaj stranaka u postupku i pravna sigurnost svih građana.

Odredbom člana 32. Ustava Republike Srbije utvrđeno je da svako ima pravo da nezavisan, nepristrasan i zakonom već ustanovljen sud, pravično i u razumnom roku, javno raspravi i odluči o njegovim pravima i obavezama, osnovanosti sumnje koja je bila razlog za pokretanje postupka, kao i o optužbama protiv njega.

Član 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda garantuje pravo na pravično suđenje u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom.[7]

Odredbom člana 36. stav 1. Ustava Republike Srbije jemči se jednaka zaštita prava pred sudovima i drugim državnim organima, imaocima javnih ovlašćenja i organima Autonomne pokrajine i jedinica lokalne samouprave.[8]

Ustavom zajemčeno pravo iz člana 32. stav 1. Ustava Republike Srbije i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda na pravično suđenje, nezavisan i nepristrasan sud, podrazumeva da sud donosi odluku o pitanjima iz svoje nadležnosti na osnovu načela vladavine prava i u pravičnom postupku koji je sproveden na propisani način. Pravo na pravično suđenje, između ostalog obuhvata i načelo kontradiktornosti u smislu da svaka stranka mora u načelu imati mogućnosti ne samo da iznese sve dokaze koji su potrebni da bi uspela u sporu, već i da bude obaveštena i da joj se u postupku obezbedi i omogući da iznese svoje mišljenje o svim dokazima koji su podneseni, a mogli su uticati na odluku suda. Pravo na pravično suđenje, takođe, obavezuje sud da obrazloži svoju presudu i objasni na čemu zasniva svoju odluku.

Svi napred navedeni principi na kojima se zasniva pravo na pravično suđenje, nezavisan i nepristrasan sud, predstavljaju osnovna načela vladavine prava i pravne sigurnosti svih građana.

Odeljenja sudskih praksi sudova opšte i posebne nadležnosti imaju za zadatak, pre svega praćenje i razmatranje jedinstvene sudske primene prava, primene zakona i ostalih propisa, pa u tom smislu imaju ovlašćenja da vrše konsultativne sastanke radi razmatranja spornih pravnih pitanja.

Zaključak

U konkretnom slučaju, problem predstavlja nejednako i arbitrarno tumačenje zakona i propisa od strane postupajućih sudija, a takav pogrešan način tumačenja, jasno propisanih normi zakona, ima za posledicu neujednačenost sudske prakse. Ovo pre svega, jer se o ovom pravnom pitanju, a na osnovu svega iznetog, već raspravljalo i postoje jasno i precizno obrazložene sudske odluke koje potvrđuju stav da se, kada je u pitanju tužbeni zahtev radi isplate izgubljene zarade, razlike zarade i ostala primanja koja proizilaze iz radnog odnosa, u pogledu rokova zastarelosti potraživanja ima primenjivati pravilo iz odredbe člana 196. Zakona o radu koja propisuje da "sva novčana potraživanja iz radnog odnosa zastarevaju u roku od tri godine od dana nastanka obaveze", kao odredba primarnog zakona.

Sudska vlast jeste jedinstvena i sudovi jesu, i treba da budu samostalni i nezavisni u svom radu i da sude na osnovu Ustava, zakona i drugih opštih akata kada je to predviđeno zakonom, opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i potvrđenim međunarodnim ugovorima.

Međutim, ta samostalnost rada sudije u sudskom postupku, ne sme biti izražena na taj način da sudovi svojim odlukama derogiraju pojedine odredbe zakona i ostalih propisa, jer osnovni zadatak sudova je, da kao samostalni i nezavisni državni organi štite slobode i prava građana, zakonom utvrđena prava i interese pravnih subjekata i obezbeđuju ustavnost i zakonitost.

Zbog toga je Vrhovni kasacioni sud Srbije u nekoliko navrata, na nekoliko svojih sednica i izdavanjem svojih publikacija na temu ujednačavanja sudske prakse, zauzeo stav da mehanizmi ujednačavanja sudske prakse moraju da budu efikasni, na koji način bi se obezbedila dugoročna dosledna primena zakona. Vrhovni kasacioni sud je stao na stanovište da sudijama mora biti omogućeno da dobiju uputstva kako da tumače zakon i moraju postojati putevi za rešavanje spornih pravnih pitanja od strane više sudske instance.

Međutim, često puta prvostepene odluke budu potvrđene od strane Apelacionog suda, a zbog činjenice da nisu sve odluke sudova (zbog posebnih uslova koje propisuje zakon) podložne oceni u postupku po vanrednom pravnom leku, jednostavno je nemoguće osporavati te odluke na ovaj način. U takvim i sličnim situacijama, stranke obično, svesno izjavljuju vanredni pravni lek, koji je unapred osuđen na negativnu odluku, samo da bi ispunili uslov (dokaz da su iskoristili sva redovna i vanredna pravna sredstva) za izjavljivanje Ustavne žalbe Ustavnom sudu Srbije, kako bi u tom postupku pred Ustavnim sudom ukazali na povrede Ustavom zajemčenih prava koje su učinili nižestepeni sudovi.

U mnogim zemljama, kao i u Srbiji, sudovi najviše instance igraju ključnu ulogu u ujednačavanju sudske prakse i definisanju smernica za pravilno tumačenje zakona.

Odluke ovih sudova, i te kako su bitne za praksu nižestepeni sudova. I pored činjenice da sudske odluke ne predstavljaju izvor prava, odluke sudova najviše instance imaju veliku ulogu u ujednačavanju sudske prakse i deluju posebno snagom autoriteta.

Bibliografija

- [1] Zakon o radu ("Službeni glasnik RS", br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 - odluka US i 113/2017);
- [2] Zakon o obligacionim odnosima ("Sl. list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, "Sl. list SRJ", br. 31/93 i "Sl. list SCG", br. 1/2003 –Ustavna povelja);
- [3] Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž1 2264/14 od 23.07.2014.godine; Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž. 4629/14 od 03.12.2014.godine; Presuda Privrednog Apelacionog suda Pž.5541/2013(2) od 18.06.2014.godine; (Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P.br.1485/03 od 12.05.2006.godine, Presuda Okružnog suda u Beogradu Gž.1. 4210/06 od 02.03.2008.godine i presuda Vrhovnog suda Srbije Rev I I 945/08 Sgzz.689/08 od 05.11.2008.godine); (Presuda Trećeg opštinskog suda u Beogradu P1.br.621/03 od 23.12.2004.godine, Presuda Okružnog suda u Beogradu Gž.1. 2341/05 od 15.06.2006.godine i presuda Vrhovnog suda Srbije Rev 40/07 od 14.02.2007.godine);
- [4] Pravno shvatanje utvrđeno na sednici Građanskog odeljenja Vrhovnog suda Srbije od 10.03.2003.godine;
- [5] Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž1 3819/11 od 05.10.2011.godine;
- [6] Nepravosnažna presuda Drugog osnovnog suda u Beogradu 1. P1 broj 287/15 od 03.02.2017.godine;
- [7] Evropska Konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama;
- [8] Ustav Republike Srbije, ("Sl.glasnik RS" br.98/2006);